

В статті розглядається поняття професійної компетентності майбутнього вчителя, аналізується широкий спектр точок зору на проблему компетентності учителів і майбутніх учителів, які готуються до професійної педагогічної діяльності, аналізується її структура і основні елементи.

© 2007

Медведєва О.Р.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН ТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... У Державній національній програмі "Освіта" ("Україна – XXI століття") зазначається, що стратегічним напрямком реформування освіти в Українській державі є формування освіченої творчої особистості, забезпечення пріоритетності розвитку людини, відтворення й трансляція культури та духовності в усій різноманітності вітчизняних і світових зразків

Демократизація системи освіти в нашій країні передбачає, в першу чергу, вживання конкретних заходів із подальшого вдосконалення навчально-виховного процесу педвузу, спрямованого на забезпечення високого рівня професіоналізму кожного студента. Таким чином, формування творчої особистості студента повинно стати найважливішою частиною духовного життя суспільства та системи вищої освіти.

У зв'язку з цим все зримишою постає об'єктивна необхідність підвищити творчий потенціал студентів, які навчаються у вищих навчальних закладах України. Але творче ставлення до життя, до праці не може виникнути саме по собі. Воно формується, в першу чергу, відповідним стилем виховання, реалізація якого докорінно пов'язана з реформою всіх навчально-виховних структур освіти.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Творчість є предметом дослідження багатьох філософів, психологів, педагогів, таких, зокрема як В.І.Андрєєв, М.А.Бердяєв, В.М.Бехтерєв, Л.С.Виготський, І.П.Волков, С.С.Гольдентрихт, М.О.Лазарєв, Б.А.Лєзін, Ю.Л.Львова, Б.П.Нікітін, Я.О.Пономарьов, В.П.Полонський, А.Г. Спіркін, С.О.Сисоєва та ін.

Проблемам виховання і формування творчої особистості студентської молоді присвячені роботи В.І.Андрєєва, А.Н.Данилової, С.І.Зинов'єва, Н.В.Кузьміної, М.О.Лазарева, Н.І.Федоренко, Н.Черкасова, В.В.Цибульника.

Сьогодні ставить нові завдання перед наукою і практикою, стимулює розвиток нових оригінальних виховних ідей, форм і методів виховання.

На наш погляд, виховний процес має бути орієнтований на перетворення людини у творчий об'єкт освітнього процесу. Пояснюється це тим, що останнім часом утверджується принципово інший підхід до розуміння активності особистості: кожний студент – носій індивідуального досвіду, який, перш за все, прагне до розкриття потенціалу, закладеному йому від природи. Творчість дає змогу постійно шукати і "знаходити вихід із певної нової ситуації, створювати для себе нові, з опорою на знання, способи дії (вміння, навички), котрі є в індивідуальному досвіді".

Реалізація такого підходу до виховання творчої особистості можлива лише за умови визнання студента головним, творчим суб'єктом навчально-виховного процесу.

Дослідженнями зарубіжних та вітчизняних фахівців в аспекті творчості доведено, що при розробці нових технологій розвитку творчої особистості слід враховувати певні фактори, зокрема, такі, як: природу особистості; рівень готовності педагогів до диференційованого навчання та виховання, рівень знань та умінь студентів, потреби суспільства.

Формулювання цілей статті... Мета статті – показати визначальні питання творчості, творчої діяльності, творчої особистості у психолого-педагогічній літературі.

Виклад основного матеріалу дослідження... Творчість – необхідна умова розвитку матерії, утворення її нових форм, разом з виникненням яких змінюються і самі форми творчості. Творчість людини лише одна з таких форм.

"Творчість – це практична діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних скарбів, встановлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також засобів дослідження й перетворення матеріального світу та духовної культури. При цьому слід підкреслити, що новизна об'єктивна і соціально значуща, якщо результат справді новий у контексті історії культури, якщо ж він новий лише для його автора, то новизна суб'єктивна і не має суспільного значення". У цьому визначенні, на наш погляд, виняткову цінність для педагогічного дослідження становить те, що ознака новизни й сам процес творчості може мати як об'єктивну, так і суб'єктивну новизну та значення.

Аналізуючи поняття "творчість", слід зазначити, що з філософської точки зору творчість – це діяльність, яка безпосередньо розширює рамки можливостей людського розвитку. Діалектична єдність загального, особливого, одиничного припускає контекст деякого цілого чи процесу розвитку. Загальне всередині цього процесу постає генетичним початковим відношенням, яке все ж беззупинно відтворюється рухом цілого. І саме

тому, що воно розкривається як загальне в стадії розвитку (який є становленням нових особливих і визначених форм і відбувається в реальному просторі-часі), воно не існує, не може існувати поза загальним і одиничним. Невід'ємність від останніх є умовою його існування як загального, як виразника специфічної єдності, цілісності дійового процесу. Сказане безпосередньо стосується творчої діяльності, яка є здобутком нового і загальна суть якої виявляється в безперервній зміні історичних форм людського світу [9, с.3, с.347].

Творчість – “істинна людська діяльність, основна сфера справжнього людського самоутвердження...”.

Творчість – важлива форма активної і самостійної діяльності людини. Вона оцінюється за її соціальним значенням та оригінальністю (новизною). Слід розрізняти об'єктивну і суб'єктивну сторони творчості. Об'єктивність творчості визначається її кінцевим продуктом – науковим відкриттям або новизною наукового дослідження, винаходом, раціоналізацією, створенням художнього твору, розв'язанням нового завдання (математичного, лікувального, педагогічного, виробничого та ін.). При цьому масштаб творчості може бути надто різноманітним, але соціальна цінність і новизна розв'язання в ньому обов'язкові.

Творчу ситуацію-проблему В.М.Бехтерев трактує як подразник. Власне, творчість є не що інше, як реакція на такий подразник. У своєму продуктивному вираженні вона постає як результат остаточного вияву цієї реакції, або, що те ж саме, певної сукупності рефлексів.

“Для будь-якої творчості необхідний той або інший ступінь обдарованості та певне виховання, при якому виробляються навички в роботі. Останнє розвиває схильність в бік виявлення природних обдарувань, завдяки чому виникає майже непереборне прагнення або тягіння до творчої діяльності. Безпосереднім же вираженням її завдань є навколишнє середовище у формі даної природи, матеріальної культури та соціальних обставин, останніх – особливо” [2, с.233].

Ми згодні з А.С.Макаренком, який стверджує, що творча праця можлива тільки тоді, коли людина ставиться до роботи з любов'ю, коли вона свідомо бачить у ній радість, розуміє користь та необхідність праці, коли праця стає для неї основною формою прояву особистості та таланту.

Таке ставлення до праці можливе тільки тоді, коли виробилася звичка докладати зусилля в роботі, коли жодна робота не здається небажаною, якщо в ній є певний сенс.

Творча праця цілком неможлива у тих людей, які до роботи ставляться зі страхом, бояться докладати зусилля, бояться трудового поту, які на кожному кроці тільки й роблять, що розмірковують, як би швидше звільнитися від роботи та почати що-небудь інше. Це інше здається їм симпатичним до тих пір, доки вони за нього не взялися [5, с.369].

Ці ознаки характерні для будь-яких видів творчої діяльності (технічної, художньої, режисерської, акторської, ораторської, педагогічної та ін.).

Творчість традиційно пов'язується з новизною, причому поняття новизни не розкривається. Воно характеризується як антипод шаблонної, стереотипної діяльності.

Аналіз творчості входить до аналізу явищ розвитку. Творчість як механізм розвитку постає атрибутом матерії, її невід'ємною властивістю. Діалектика творчості включається в достатньо добре досліджену філософією діалектику розвитку. Загальний критерій творчості постає критерієм розвитку. Творчість людини є однією з конкретних форм прояву механізму розвитку.

Найбільш поширене в психолого-педагогічній літературі є визначення С.Л.Рубінштейна: “Творчість – діяльність людини, яка створює нові матеріальні й духовні скарби, що мають суспільне значення” [6, с.482].

Творчість – діяльність, яка створює щось нове, оригінальне, що потім входить не тільки в історію розвитку самого творця, але і в історію розвитку науки, мистецтва і т. і.

Таким чином, творчість – це вид людської діяльності, для якої характерні:

- а) наявність протиріччя, проблемної ситуації або творчого завдання;
- б) соціальне та особистісне значення і прогресивність, тобто внесок у розвиток суспільства та особистості;
- в) наявність об'єктивних (соціальних, матеріальних) передумов для творчості;
- г) наявність суб'єктивних (особистих якостей – знань, умінь, особливо позитивної мотивації, творчих здібностей особистості) передумов для творчості;
- д) новизна та оригінальність процесу або результату [1, с.49];
- е) об'єктивна необхідність творчої діяльності для реального прогресу суспільства, охоплення творчістю всіх сфер людської діяльності.

Доведено, що будь-яка діяльність може бути як репродуктивною, так і творчою. Це стосується і науки, і техніки, і мистецтва, і педагогічної діяльності. Але всі ці прояви творчості безпосередньо базуються на певних визначених психічних процесах. Особливість педагогічної творчості полягає в підготовці особистості, спроможної проявити себе у різноманітних сферах людської діяльності творчо.

Це особливо важливо тому, що проблеми реалізації творчого потенціалу, повного розкриття творчих можливостей людини дуже гостро у наш час постають перед вченими, дослідниками, діячами культури і мистецтва.

Творчість є головною ознакою людської сутності. Саме спроможність до творчої діяльності характеризує особистість, підкреслює своєрідність її психології, тобто, “залежно від рівня діяльності можна говорити про найбільший і відповідно найменший рівень психічного розвитку”.

Досліджуючи проблему творчості, Б.М.Теплов визначає її як “... діяльність, що дає нові оригінальні продукти суспільної цінності” [8, 89].

Слід зазначити, що існує чіткий розподіл проявів творчості у мистецтві та науці. Не менш важливий і інший висновок: особисті прояви творчості поширюються на багато галузей людської діяльності. Творча продуктивність в одній основній для особистості галузі супроводжується продуктивністю в інших галузях. У тому випадку, коли високий інтелект поєднується з високим рівнем творчості, людина найчастіше добре адаптована до середовища, активна, емоційно врівноважена, незалежна. Навпаки, при поєднанні творчості з невисоким інтелектом людина найчастіше невротична, тривожна, погано адаптована до вимог соціального оточення. Поєднання інтелекту та творчості передбачає вибір різних сфер соціальної активності. Оскільки творчість проявляється в мистецтві, то у процесі художньої творчості звичайно виділяють три етапи: задум, перетворення задуму згідно з обдуманим планом, втілення плану у матеріальну форму. Кожний з етапів – необхідний цілісний компонент творчого процесу, але вони постійно проникають один в інший, так що на стадії доопрацювання може бути внесене корегування до початкового задуму. Такі ж фази виділяють у роботі винахідника.

Одним з перших звертається до вивчення особистості в психологічному аспекті, підкреслюючи особливості педагогічної діяльності, Ф.Н.Гоноболін. Як необхідний елемент педагогічної діяльності він виділяє творчий склад розуму: “Предметом діяльності педагога є живі люди з їх складним та мінливим психологічним світом. Тому думка педагога часто фігурує в неповторних ситуаціях і в будь-який момент перед учителем може виникнути нова проблема, що вимагає особливого рішення” [3, с.76].

Наука доки не відкрила засобів зміни кількості творчих та нетворчих елементів у діяльності. Розвиток творчості йде від переваги в діяльності репродуктивних дій, поступового домінування продуктивних дій та встановлення оптимального стану між ними. У процесі творчої діяльності продуктивне відіграє випереджаючу роль, підпорядковуючи собі весь процес діяльності, спрямовуючи його на досягнення нових результатів.

За Б.М.Тепловим оригінальність є невід’ємним елементом творчості, показує ступінь нестандартності особистості при прийнятті запропонованого рішення та визначається, по-перше, перетворенням заданої проблеми у власну, по-друге, у новій власній позиції стосовно обміркованої проблеми, по-третє, у відході від стандартних рішень [8, с.42].

Висновки. На основі аналізу філософської та психолого-педагогічної літератури щодо питання творчості можна зробити висновок, що творчість – це вид людської діяльності, пов’язаний з новизною процесу і продукту діяльності та спрямований на розв’язання протиріччя (рішення творчих завдань), для якого необхідні об’єктивні (соціальні, матеріальні) та суб’єктивні особистісні умови (знання, уміння, творчі здібності).

Література

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. – Казань, 1988. – 238 с.
2. Бехтерев В.М. Творчество с точки зрения рефлексологии // Гений и творчество / Под ред. С.О.Грузенберга. – Л., 1924.
3. Гоноболин Ф.Н. Очерки психологии советского учителя. – М.: АПН РСФСР, ин-т психологии, 1951. – 156 с., С.68, 76, 89.
4. Комарова А.И. Эстетическое воспитание студентов. – Львов: Вища школа, 1984. – 160с.
5. Макаренко А.С.С любовью и тревогой /Сост. А.К. Романовский, А.Т. Губко. – К.: Изд-во УСХА, 1989. – С. 368.
6. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии.-М.,1940.- С.482.
7. Тарасов Г.С. Проблема духовной потребности. –М.: Наука, 1979. – С.191.
8. Теплов Б.М. Психология для средней школы. – М., 1976. – 138 с.
9. Украинский советский энциклопедический словарь: В 3-х т. / Редкол.: А.В. Кудрицкий (отв. ред.) и др.- К.: Глав. Ред. УСЭ, 1989. – 772 с.

Анотація

У статті розглядається проблема творчості, творчої діяльності, творчої особистості в психолого-педагогічній літературі.

Аннотация

В статье рассматривается проблема творчества, творческой деятельности, творческой личности в психолого-педагогической литературе.